

uvodnik Foreword

Uz 250. obljetnicu rođenja Ludwiga van Beethovena

*Davor Brdanović**

*Glazba Ludwiga van Beethovena — svjetsko kulturno nasljeđe
neprocjenjive vrijednosti*

*Kneže! To što jeste postali ste slučajem i rođenjem, a ja svoj položaj
dugujem samomu sebi. Knezova je bilo i bit će ih na tisuće, Beethoven
je samo jedan.*

Ludwig van Beethoven knezu Lichnowskomu

Kada se danas s višestoljetnim vremenskim odmakom sluša glazba Ludwiga van Beethovena, sasvim je sigurno da ga njegov glazbeni opus svrstava u probra-
nu skupinu najvećih europskih i svjetskih glazbenih skladatelja, europskih (po
tradiciji na kojoj je izgradio i razvio glazbeni izričaj i prostoru na kojem je ostavio
neizbrisiv glazbeni pečat u vremenu u kojem je živio) i svjetskih (po mjestu koje
njegova glazba zauzima i u sadašnjosti i u povijesti glazbe).

Beethoven, njemački skladatelj flamanskoga podrijetla s pretežno austrij-
skom adresom, svojom je glazbom obogatio europsku glazbenu scenu na prijela-
zu iz 18. u 19. stoljeće, a njegova je glazbena ostavština tijekom 19. stoljeća posta-
la svojevrstan ideal — standard glazbene kreativnosti, originalnosti i kvalitete u
glazbi — kojemu se teži i za koji se očekuje da ga vrstan skladatelj treba ostvariti.

Beethovenovo je djetinjstvo od najranijih dana bilo ispunjeno učenjem glazbe
— klavira, orgulja i violine, koju je kasnije i aktivno svirao u bonnskom opernom
orkestru. Pored toga, svirao je još violu i čembalo. Glazbom se je počeo baviti s
četiri godine, a njegov prvi koncertni pijanistički nastup zabilježen je 1778. godi-
ne. Već u dobi od četrnaest godina dobio je stalni posao kao orguljaš u dvorskoj
kapeli kneza Maximiliana u Bonnu.

Ozbiljnije glazbeno obrazovanje Beethoven je započeo oko 1780. kod skla-
datelja i orguljaša Christiana Gottloba Neefea, koji ga je upoznao s pretklasici-

* Doc. dr. sc. Davor Brdanović, profesor savjetnik, Glazbena škola u Varaždinu, 42000 Varaž-
din, Kapucinski trg 8; Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Hrvatska.
E-adresa: davor.brdanovic@skole.hr

stičkim razdobljem, glazbom Johanna Sebastiana Bacha i njegovih sinova te sa suvremenim strujanjima u njemačkoj glazbi i književnosti. Jedinu redovnu opću naobrazbu dobio je u javnoj školi u Bonnu, što je trajalo tek do njegove trinaeste godine. U to je vrijeme mladi Beethoven bio i redoviti gost u domu obitelji savjetnika na kneževu dvoru Stephana von Breuninga, gdje je pored njemačke književnosti, primjerice Goethea, upoznao djela Homera i Plutarha te u poticajnom kulturnom okruženju slušao rasprave o aktualnim temama i stekao društvena poznanstva. U kasnijim godinama Beethoven je i dalje mnogo čitao, primjerice starogrčke klasike Platona, Sofokla, Aristotela i Euripida, a kako se je pored talijanskoga i latinskoga služio i francuskim jezikom, Voltaireova i Rousseauova djela čitao je u originalu. Na njega je utjecao i Shakespeare, čija je djela dobro poznao i cijenio.

Semestar koji je 1789. proveo studirajući filozofiju na Sveučilištu u Bonnu, upoznajući djela Rousseaua i drugih francuskih enciklopedista, zasigurno je potaknuo Beethovenovu naklonost republikanskim idejama i njegove stavove o slobodi, jednakosti i bratstvu svih ljudi kao temelju bolje budućnosti čovječanstva, stavove koje je zastupao i promicao svojom glazbom i koje je u jesen života i stvaranja finalno ugradio u zadnju simfoniju skladajući glazbu na tekst *Ode radosti*,¹ lirske pjesme njemačkoga pjesnika Friedricha Schillera.

Glazbeno obrazovanje nastavio je 1792. u Beču, u početku kod Josepha Haydna i Johanna Schenka (kontrapunkt), a zatim ga je zaokružio kod Johanna Georga Albrechtsbergera (kanon, fuga, glazbeni oblici) i Antonija Salierija (vokalna kompozicija i govor).

Stvaralaštvo Ludwiga van Beethovena obuhvaća više od tri stotine većih i manjih vokalnih i instrumentalnih glazbenih djela, od kojih potonja zauzimaju važnije mjesto — napose simfonije, klavirske sonate i gudački kvarteti. Među ostalim, napisao je devet simfonija, a najpoznatije su *Treća simfonija* ili *Erioca*, *Peta simfonija*, *Šesta simfonija* ili *Pastoralna* i *Deveta simfonija*, u kojoj je dotad uobičajeni instrumentalni izvodački sastav proširen s pjevačima solistima i zborom. Valja tu još navesti pet koncerata za klavir i orkestar, koncert za violinu i orkestar, trostruki koncert za violinu, violončelo, klavir i orkestar, dvije romances za violinu i orkestar, jedanaest uvertira (među njima *Coriolan*, *Egmont*, *Leonora* i *Fidelio*), fantaziju za klavir, zbor i orkestar, osamnaest gudačkih kvarteta, četiri gudačka kvinteta, pet gudačkih trija, devet klavirskih trija, tri klavirska kvarteta, sekstet i oktet za puhačka glazbala, sekstet i septet za gudače i puhače, trideset i dvije klavirske sonate, deset sonata za violinu i klavir, pet sonata za violončelo i klavir, sonatu za rog i klavir, operu *Fidelio*, dva baleta, *Missa solemnis*, oratorij *Krist na Maslinskoj gori* te razne solo pjesme uz klavir, među njima *Adelaide* i ciklus *Dalekoj dragoj* (*Enciklopedija leksikografskog zavoda*, 1955; *Muzička enciklopedija*, 1971).

1 Beethovenova *Oda radosti* od 1985. godine službena je himna Europske unije. Himna nema tekst, nego samo glazbu, iako se često pjeva njemački izvornik. Na univerzalnom jeziku glazbe ona simbolizira europske ideale slobode, mira, jednakosti i solidarnosti.

Premda su Beethovenovi biografi uglavnom preuzeli podjelu njegova stvaralaštva na tri razdoblja koju je predložio Wilhelm von Lenz² (koji u djelima nastalim u tim razdobljima prepoznaje stilske sličnosti koje su za svako od razdoblja karakteristične, a među razdobljima različite), čini se opravdanim neslaganje Beethovenova biografa Edouarda Herriota s takvom podjelom. »Trebalo bi u Beethovenovu životu čak razlikovati razdoblja, ili, kako se kaže, manire? Čini se, da bi to bilo pogrešno i da bi to značilo ne poznavati duboko jedinstvo³ toga genija. Među svima njegovim djelima otkrivamo nutarnju povezanost.⁴ Početak arije Florestana u Fideliju postao je prva tema sonate Les Adieux. Čuvena teorija W. pl. Lenza o tri stila pokazuje kako je to neprilično, kad se postavljaju neke pregrade u stvaranju, koje neprekidno napreduju prema nezavisnosti« (Herriot, 1952, 17).

Život slobodnoga umjetnika pružao je Beethovenu određeni stupanj stvaralačke samostalnosti, no bez mecena ipak nije mogao. Financijski su mu pomagali plemenitaši koji su prepoznali njegovu umjetnost: knez Lichnowsky, grofovi Zmeskáll, Gleichenstein i Razumovsky. Kada je 1808. dobio ponudu da preuzme mjesto dvorskoga dirigenta u Kasselu, tri bečka aristokrata, nadvojvoda Rudolf i knezovi Kinsky i Lobkowitz, ponudili su Beethovenu godišnju rentu uz uvjet da ostane živjeti i raditi u Austriji. I on je ostao u Beču.

Beethovenova stvaralačka osobnost — široka paleta raspoloženja i glazbenih ideja

Moj je život stalno razmišljanje.

Ludwig van Beethoven

Promjenama koje su se u europskoj glazbi odvijale na smjeni 18. u 19. stoljeće, teorijski definiranim kao prijelaz od klasicizma prema romantizmu, instrumentalna je glazba u odnosu na vokalnu postepeno dodatno dobivala na važnosti. »U očima romantičara samo je čista instrumentalna glazba posjedovala snagu komunikativnosti, mogućnost da slušatelj u njoj zaboravi na svijet u kome živi, da barem časovito napusti veze sa stvarnošću zemaljskih objekata s kojima je, neumoljivošću svoje sudbine, povezan. Instrumentalna glazba — smatrali su romantici — neopterećena tekstem, djeluje neposredno na emotivnost, uzbuđuje; njena tajanstvena sugestivnost jedina je kadra da, na način koji je samo glazbi svojstven, ispuni čežnje ljudske duše za promicanjem u nedokučivo, neuhvatljivo« (Andreis, 1976, 149–150).

2 Wilhelm von Lenz, baltički Nijemac, ruski državni savjetnik i glazbenik, objavio je 1852. biografiju Ludwiga van Beethovena pod naslovom *Beethoven et ses trois styles*. U njoj je podijelio Beethovenovo stvaralaštvo na tri razdoblja: 1793.–1801., 1801.–1815. i 1815.–1827.

3 Preciznije rečeno: jedinstvo glazbenoga opusa.

4 Sonatna forma koju često koriste, jedna je od čvrstih poveznica ukupnoga Beethovenova opusa.

Beethoven, dijete klasicizma i glazbenoga nasljeđa Mozarta i Haydna, koje je vidljivo u njegovim najranijim skladbama, prema romantičarskom je shvaćanju umjetnika i glazbe izrastao u čovjeka romantizma. Svoj buran, neobuzdani temperament i nagle promjene raspoloženja pokazao je kada je razočaran Napoleonom i njegovim carskim ambicijama 1804. pokidao naslovnu stranicu *Treće simfonije* i naslov *Buonaparte* promijenio u *Eroica*. Romantičarski senzibilitet je tu i kada je 1802. pisao *Heiligenstadtsku oporuku*, više kao izraz trenutka snažne patnje zbog usamljenosti i sve slabijega sluha,⁵ nego stvarne namjere naprasnoga napuštanja ovoga svijeta. “Oporukom” se Beethoven obraća i Bogu i muzama i ljudima tražeći pomoć, za koju osjeća da ju drugdje nije moguće dobiti.

Kada je 1801. u pismu prijatelju Wegeleru pisao: »hoću da šćepam sudbinu za grkljan; doista, ona me ne smije sasvim slomiti. O, kako je život lijep, hiljadu puta da ga proživiš!« (Beethoven, 1955, 37–38), i to je izraz romantičarskoga duha, koji burno i prkosno reagira pritisnut životnim izazovima.

Isto pokazuju i pisma Besmrtnoj Dragoj (1812.?), koja su istovremeno i književni uradak i odraz neostvarene ljubavi.⁶ »Može li naša ljubav izdržati drugačije nego žrtvama, suzdržavanjem u čežnji. Možeš li promijeniti što nisi potpuno moja, mogu li ja što nisam potpun tvoj. Oh! pogledati prirodu u svojoj njezinoj ljepoti i mirno prihvatiti neizbježno — ljubav zahtijeva sve i to s pravom. [...] Tvoja me ljubav učinila jednim od najsretnijih, a u isto vrijeme i jednim od najnesretnijih ljudi — u mojim je godinama potreban miran, stalan život — je li to moguće u našoj situaciji? Moj anđele, upravo sam čuo da pošta ide svaki čas i zato moram prestati, da bi mogla bez odlaganja primiti pismo. Budi mirna, samo smirenim razmatranjem našega postojanja možemo ostvariti naš cilj da živimo zajedno — budi mirna — voli me — danas — jučer — kakve suze čežnje za tobom — tebe — tebe — moj živote — moje sve — zbogom — Oh, nastavi me voljeti — nikada ne procjeni krivo moje vjerno srce Tvojega voljenoga L« (Kalischer, 1909, 47).

Beethovenova je narav jasno izražena i u njegovoj glazbi, bilo kada muzicira, bilo kada komponira. Herriot (1952, 35) navodi svjedočanstvo slušatelja o Beethovenovu sviranju klavira:⁷ »možemo sa sigurnošću prosuđivati virtuoznost tog dragog, tankočutnog čovjeka po gotovo neiscrpnom bogatstvu njegovih ideja, po njegovom posve originalnom načinu, kako nijansira svoje sviranje i po savršenosti kojom svira. Ne bih mogao da navedem ništa, što bi mu nedostajalo da bude velik umjetnik. [...] Beethoven je, bez obzira na savršenost, rječitiji, snažniji, izražajniiji, ukratko bliži srcu; jednako savršen izvođač adagia, kao i allegra.« Drugi pak Beethovenov suvremenik o njegovu opusu kaže: »Vidimo, da se u Beethove-

5 Oko 1796. Beethovenu postepeno počinje slabiti sluh, a potpuna gluhoća nastupila je oko 1818. godine.

6 U kontekstu neuzvraćene ljubavi Beethovenu spominju se različita imena (primjerice Giulietta Guicciardi, Josephine Brunswick, Therese Malfatti, Magdalena Willmann, Marie Bigot, Dorothea Ertmann i dr.). Može se samo nagađati komu je pismo upućeno s obzirom na to da nema objektivnih i dovoljno pouzdanih podataka o tome.

7 Oko 1888. godine.

nu postepeno oblikuje i malo po malo razvija novi muzički lirski pjesnik, za koga traženje izraza ima prednost ispred stručnog znanja« (Herriot, 1952, 36).⁸

Ovo kratko podsjećanje na zanimljivu i osebniju osobnost Ludwiga van Beethovena povodom 250. obljetnice njegova rođenja ne daje prostor za napisati sve što bi o Beethovenu bilo važno za reći — čak i kada se interes usmjeri samo prema njegovoj glazbi. U svakom slučaju, bilo klasičar bilo romantičar, Beethoven je uvijek glazbeno svoj, a kada je unatoč potpunoj gluhoći skladao takva glazbena remek-djela kao što su *Deveta simfonija*, *Missa solemnis*, posljednji kvarteti op. 130–135 i klavirske sonate op. 109–111, on je po skladateljskoj sposobnosti i imaginaciji glazbeni genij, a po strukturiranju glazbenoga tkiva i formalno-sadržajnoj koncepciji glazbe čovjek daleko ispred svojega, ne samo glazbenoga vremena.

Zaključak — posebnosti Beethovenova glazbenoga jezika

Beethovenovo glazbeno nasljeđe može se promatrati s različitih stajališta. Tako talijanski muzikolog Giorgio Pestelli (2008) analizirajući specifičnosti Beethovenova glazbenog jezika piše kako on u harmoniji koristi moduse, kromatiku, slobodne modulacije, iznenadne disonance, nonakord, koristi duboki tonski registar, što ponekad sliči na buku, usporava harmonijski ritam, tonalitetne funkcije izlaže na široj ritmičkoj osnovici, često dugo odgađa rješenje dominante u toniku, koju pak zatim opetovano dugo potvrđuje. Nadalje, Pestelli (2008, 196) podvlači sonatnu formu, koja kod Beethovena »bilo da je prisutna u svom punom profilu ili skraćena, parafrazirana, proturječna ili prividno odsutna, uvijek funkcionira kao temeljni referentni okvir« njegove glazbe.

Ipak, možda je važnije promatrati čuvstvenu i estetsku snagu koju Beethovenova glazba prenosi širokomu slušateljstvu. Richard Wagner smatra: »melodija je po Beethovenu⁹ emancipirana od utjecaja mode i promjenjivog ukusa i uzdignuta do vječno valjanog, čisto ljudskog tipa. Beethovenovu će muziku razumjeti sva vremena« (Rolland, 1940, 50). Njegova glazba može se doživjeti na mnogo načina, kao duhovna meditacija, dramatsko glazbeno pitanje, filozofsko promišljanje ili jednostavno — ljepota glazbenoga zvuka. Slušatelj se, kako opisuje Wagner, »ne zaustavlja na savršenosti oblika; on se predaje ganuću, zanosu. Ova muzika djeluje u prvom redu kao poezija« (Herriot, 1952, 63).

Što na kraju reći o "fenomenu Beethoven"? Beethovenova je glazba posebna, upečatljiva i očito — trajno vrijedna. Komponiranju tonских slika on pretpostavlja pobuđivanje osjećaja glazbom pomoću bogate melodijske linije, snažne harmonije i unutrašnje uzbuđljivosti glazbe koja proizlazi iz njegova bogatoga unutarnjega života i nepresušne mašte te time, bez sumnje, dopire i do današnjega slušatelja. Iako je o njegovoj glazbi napisano puno, svako novo slušanje nudi nove vidike i uvijek opetovano oduševljava sve generacije ljubitelja glazbe. Stoga

8 Nepoštivanje "uobičajenih" pravila komponiranja slušatelj je vjerojatno protumačio kao nedostatak stručnoga znanja kod Beethovena.

9 Beethovenova melodija, odnosno melodija koju on stvara.

je susret s Beethovenovom glazbom, kako nekad tako i danas, glazbeni doživljaj koji svakako treba iskusiti.

Literatura

Andreis, Josip (1976). *Povijest glazbe 2*. Zagreb: Liber.

Beethoven, Ludwig van (1955). *Bethovenova pisma*. Sarajevo: Svjetlost.

Enciklopedija leksikografskog zavoda (1955). Beethoven, Ludwig van. Zagreb: LZFNJRJ.

Herriot, Edouard (1952). *Život Beethovenov*. Zagreb: Štamparski zavod Ognjen Prica.

Kalischer, Alfred Christlieb (ur.) (1909). *The Letters of Ludwig van Beethoven*. London: J. M. Dent & Co.

Muzička enciklopedija (1971). Beethoven, Ludwig van. Zagreb: JLZ.

Pestelli, Giorgio (2008). *Doba Mozarta i Beethovena*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo.

Rolland, Romain (1940). *Beethoven*. Zagreb: Biblioteka lijepa knjiga.